

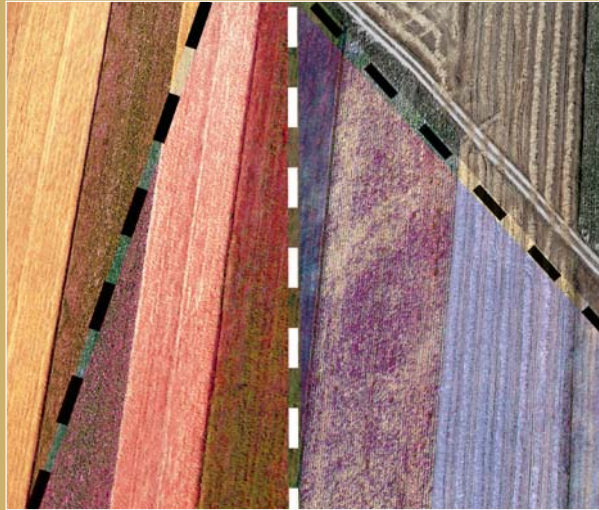
INSTYTUT SPRAW
PUBLICZNYCH

ZNIKAJĄCA GRANICA

NOWA POLSKA MIGRACJA DO NIEMIEC – PERSPEKTYWA LOKALNA

POD REDAKCJĄ
AGNIESZKI ŁADY
JUSTYNY SEGEŠ FRELAK

ZNIKAJĄCA GRANICA

NOWA POLSKA MIGRACJA DO NIEMIEC – PERSPEKTYWA LOKALNA

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH

Program Europejski i Program Polityki Migracyjnej

Publikacja została wydana w ramach projektu: „Nowa polska migracja do Niemiec – perspektywa lokalna”.

Publikacja powstała we współpracy z Fundacją Współpracy Polsko-Niemieckiej.

FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ
STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

Partner projektu: Leibniz-Institut für Länderkunde

Opracowanie redakcyjne: Marcin Grabski (www.mesem.pl)

Projekt okładki: pracownia grafiki

Koordynatorki projektu: Agnieszka Łada, Justyna Segeš Frelak

Recenzenci: prof. dr Stefan Garsztecki, dr Michał Krzyżanowski

© Copyright by Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012

Przedruk materiałów Instytutu Spraw Publicznych w całości lub w części jest możliwy wyłącznie za zgodą instytutu. Cytowanie oraz wykorzystywanie danych jest dozwolone z podaniem źródła.

ISBN: 978-83-7689-071-5

Wydawca:

Fundacja Instytut Spraw Publicznych

00-031 Warszawa, ul. Szpitalna 5 lok. 22

tel. (22) 55 64 260, faks (22) 55 64 262

e-mail: isp@isp.org.pl

www.isp.org.pl

Działalność Instytutu Spraw Publicznych jest wspierana ze środków Unii Europejskiej, w ramach programu Europa dla obywateli 2007–2013

Główne wnioski	7
Agnieszka Łada, Justyna Segeš Frelak	
Wstęp	13
Justyna Segeš Frelak	
Polska migracja zarobkowa do Niemiec po 2004 roku	17
Justyna Segeš Frelak, Agnes Kriszan (współpraca)	
Charakterystyka pogranicza polsko-niemieckiego i społeczności lokalnych objętych badaniem	33
Agnes Kriszan, Magdalena Szaniawska-Schwabe	
Nowa polska migracja do Niemiec w pogranicznych społecznościach lokalnych – perspektywa niemiecka	51
Hanna Bojar	
Nowa polska migracja do Niemiec w pogranicznych społecznościach lokalnych – perspektywa migrantów	87
Agnieszka Łada	
Otwarcie rynku pracy, polscy imigranci i integracja Polaków oczami prasy czytanej w regionie	145
Agnieszka Łada, Justyna Segeš Frelak	
Znikająca granica – podsumowanie	189
Noty o autorkach	193
Aneks 1. Mapa regionu przygranicznego	195
Aneks 2. Charakterystyka respondentów	196

- Otwarcie granic pobudziło rozwój różnych powiązań transgranicznych w północnych regionach polsko-niemieckiego pogranicza. Jednym z istotnych rezultatów tego procesu jest **pojawienie się na tym obszarze „nowej” polskiej migracji do Niemiec, w konsekwencji zaś – coraz bardziej widoczna obecność Polaków w niemieckich pogranicznych społecznościach lokalnych.**

- Na migrację z Polski na niemieckie tereny pograniczne znaczny wpływ miało otwarcie granic po 1989 roku, wstąpienie Polski do Unii Europejskiej i zniesienie kontroli granicznych w 2007 roku, z kolei **pełna liberalizacja niemieckiego rynku pracy 1 maja 2011 roku nie zmieniła istotnie skali i charakteru migracji z Polski w badanym regionie.**

- Poza polskimi reemigrantami z Niemiec Zachodnich, którzy osiedlają się w pobliżu granicy z Polską, **nowi migranci z reguły nie mają wcześniejszych doświadczeń migracyjnych w innych krajach.**

- **Większość migrantów pochodzi z regionu Pomorza i miała wcześniej kontakty z Niemcami.** Często nie oznacza to jednak posiadania wysokich kompetencji międzykulturowych i znajomości kraju sąsiada. Wielu nowych migrantów nie zna języka niemieckiego lub zna go słabo. Jest to jedna z przyczyn dystansu i trudności w integracji społecznej.

- Charakterystyczny dla badanego regionu pogranicza – obok „tradycyjnej” migracji pełnej – jest **wzór migracji częściowej, w którym istotne sfery życia (jak praca czy życie rodzinne) są dzielone między krajem pochodzenia a krajem migracji.** Taki wzór migracji oznacza codzienne przemieszczanie się migrantów między Polską i Niemcami, sprawiając, że **część tych osób nie wchodzi w silne relacje społeczne z otoczeniem niemieckim,** tworząc własne zamknięte środowiska.

- Znaczna część migracji ma charakter hybrydowy – opiera się na możliwości **łączenia korzyści, jakie wynikają z funkcjonowania na granicy dwóch systemów społeczno-ekonomicznych, przy jednoczesnym braku fizycznej granicy, która mogłaby utrudniać przemieszczanie się** między tymi systemami. W zależności od posiadanego kapitału społeczno-kulturowego i ekonomicznego migranci wybierają poszczególne elementy z obu systemów, budując z nich własne strategie życiowe.

- **Najsilniejszym czynnikiem przyciągającym migrantów z Polski jest atrakcyjność oferty mieszkaniowej na niemieckim terenie przygranicznym.** Decydują o tym przede wszystkim znacznie niższe niż w Polsce ceny nieruchomości na tych terenach i duży wybór ofert w powiązaniu z korzyściami wynikającymi z niewielkiej odległości od rodzinnego kraju.

- **Migranci z Polski postrzegają instytucje niemieckie jako silnie sformalizowane,** jednocześnie jednak **znacznie sprawniejsze w działaniu niż polskie.** Trudności związane z formalizacją procedur traktują raczej jako typową cechę niemieckiego systemu niż wyraz niechęci urzędników do przybyszów z Polski.

- **Trudności w relacjach z niemieckimi instytucjami doświadczają przede wszystkim ci migranci, którzy nie znają języka i nie rozumieją specyfiki oraz złożoności niemieckich procedur.** Pozytywną rolę pośrednika w kontaktach z instytucjami niemieckimi odgrywają punkty konsultacyjno-doradcze, nieformalne sieci migracyjne złożone z polskich krewnych i niemieckich znajomych oraz – zatrudniani coraz częściej w niemieckich instytucjach publicznych i komercyjnych – urzędnicy ze znajomością języka polskiego.

- **Możliwości wchodzenia migrantów na niemiecki rynek pracy w regionie przygranicznym są dość ograniczone.** Podstawowe kanały to zatrudnianie – przede wszystkim w instytucjach publicznych i lokalnych urzędach – wysoko wykwalifikowanych specjalistów z dobrą znajomością języka niemieckiego, rozwój lokalnej infrastruktury usług kierowanych do Polaków oraz prowadzenie samodzielnej działalności gospodarczej.

- **Bezrobocie w regionie i wysokie wymagania dotyczące kwalifikacji zawodowych utrudniają znalezienie pracy Polakom z niskimi kwalifikacjami i słabą znajomością języka niemieckiego.**

- **Niemieckie oraz polsko-niemieckie szkoły i przedszkola stają się coraz ważniejszą przestrzenią budowania nowych pozytywnych wzorów relacji społecznych między Polakami i Niemcami.** Doświadczenia migrantów z niemieckim systemem edukacji są w większości pozytywne. Na podkreślenie zasługują dobre relacje dzieci z rówieśnikami i działania placówek edukacyjnych, które uwzględniają potrzeby polskich dzieci i zachęcają ich rodziców do współpracy.

- **Wzrastająca liczba polskich dzieci w szkołach na niemieckim obszarze przygranicznym stanowi jednak poważne wyzwanie dla niemieckiego systemu edukacji.** Lepszej integracji migrantów w środowisku szkolnym mogłoby sprzyjać wprowadzanie w szerszym zakresie i sil-

niejsze niż obecnie wspieranie przez władze lokalne programów edukacji międzykulturowej i bilateralnej skierowanych do uczniów, przybliżających obie kultury, a także programów zwiększających kompetencje nauczycieli w zakresie pracy z polskimi uczniami.

- **Istotnym warunkiem powodzenia społecznej integracji** między przybyszami a miejscową społecznością **jest tworzenie przestrzeni prywatnych kontaktów bezpośrednich**. Migranci, którzy nawiązali bliskie osobiste stosunki z mieszkańcami swojej miejscowości, mają bardzo pozytywną opinię o Niemcach. Podobnie Niemcy, którzy mają intensywny kontakt z polskimi sąsiadami lub współpracownikami, bardzo pozytywnie odbierają Polaków. Nawiązanie bliskich osobistych kontaktów sąsiedzkich modyfikuje początkowe stereotypowe nastawienie i nieufność po obu stronach, sprzyjając wzajemnemu zainteresowaniu kulturą gospodarzy i migrantów.

- **Bardzo dobre relacje sąsiedzkie między mieszkańcami i migrantami tworzą się najczęściej w małych społecznościach wiejskich i lokatorskich społecznościach miejskich kamienic**, zamieszkiwanych tradycyjnie przez starsze pokolenie Niemców, które jest darzone przez migrantów sympatią i szacunkiem

- **Źródłem negatywnych doświadczeń i konfliktów bywają najczęściej relacje między mieszkańcami postsocjalistycznych blokowisk**. Są to miejsca, w których częściej niż gdzie indziej dochodzi do spotkania Niemców najsilniej doświadczających skutków marginalizacji ekonomicznej regionu z migrantami o niższych kompetencjach językowych i niższym kapitale społeczno-kulturowym, niekiedy podobnie zmarginalizowanych ekonomicznie w Polsce. Czynniki te nie sprzyjają budowaniu postaw otwartych i wchodzeniu w relacje społeczne.

- **Podstawową przeszkodą w intensyfikacji kontaktów i pogłębieniu wzajemnego zrozumienia jest niezmiennie niezajomość języka sąsiada**. Im Polacy swobodniej posługują się językiem niemieckim, tym łatwiej integrują się w społecznościach lokalnych i tym lepiej są postrzegani.

- **Działania Narodowodemokratycznej Partii Niemiec na niemieckim obszarze przygranicznym**, choć są postrzegane jako czynnik utrudniający przełamywanie dystansu, **stanowią jednak tylko margines codziennych pozytywnych relacji między migrantami i mieszkańcami lokalnych społeczności**. Na populistyczną demagogię radykalnej prawicy są narażone niższe warstwy społeczne, bezrobotni lub ubodzy eme-

ryci, postrzegający obecność Polaków w kategoriach konkurencji o tak pożądane w regionie miejsca pracy oraz o przywileje socjalne.

- Przeszłość i trudne doświadczenia z historii stosunków polsko-niemieckich nie są zapomniane, ale **w dzisiejszych relacjach między migrantami a mieszkańcami niemieckiego przygranicza dominuje** podejście pragmatyczne oraz **orientacja na teraźniejszość i przyszłość**. Wspólna tragiczna historia nie jest tematem tabu, a nawet pogłębia poczucie więzi na fundamencie odczuwanej wspólnoty losów między Polakami i Niemcami.

- **Niskie zaangażowanie migrantów w działalność polityczną** wynika z przekonania, że trudna sytuacja ekonomiczna regionu i związane z tym napięcia polityczne nie sprzyjają obecnie społecznej akceptacji dla politycznej aktywności migrantów z Polski. Znaczna część Niemców akceptuje *per se* aktywność polityczną Polaków w regionie, pod warunkiem jednak, że takie działania służą dialogowi polsko-niemieckiemu, nie są zaś zorientowane na polonizację obszarów przygranicznych lub sterowane przez polityków z Polski.

- **Bilans kosztów życia Polaków w niemieckich regionach przygranicznych**, mimo istotnych ograniczeń na niemieckim rynku pracy, **jest pozytywny**. Atrakcyjne ceny wynajmu i kupna nieruchomości oraz system niemieckich świadczeń socjalnych, przy regularnych dochodach z pracy lub emerytury, pozwalają uzyskać wyższy niż w Polsce standard życia, co jest czynnikiem zachęcającym do trwałego osiedlenia się w tym regionie.

- **Niemiecki teren przygraniczny czerpie ekonomiczne i społeczne korzyści z obecności polskich migrantów w tym regionie**. Należą do nich między innymi rekapitalizacja infrastruktury mieszkaniowej i odwracanie negatywnych tendencji demograficznych – dzięki migracji polskich rodzin z dziećmi.

- **Obecność aktywnych i przedsiębiorczych migrantów z Polski staje się czynnikiem dynamizującym region**, w przyszłości może więc sprzyjać zmianie mało aktywnych postaw rodzimych mieszkańców regionu.

- Przedmiotem szczególnej uwagi powinno być **tworzenie programów działań systemowych**, które nie tylko (choć jest to bardzo ważne) **pomagają nowym migrantom w zdobyciu kompetencji językowych, ale także dostarczają wiedzy o kulturze środowiska**, w jakim ci ludzie się znaleźli. Z drugiej zaś strony – **podobne programy, przybliżające kulturę i język migrantów, powinny być kierowane do mieszkańców społeczności lokalnych**. Podczas gdy większość niemieckich klientów pozytywnie ocenia poszerzanie lokalnej oferty usługowej dzięki obecności pol-

skich firm i sklepów, niektórzy rodzimi przedsiębiorcy i przedstawiciele niższych warstw społecznych obawiają się konkurencji z Polski i protestują przeciwko rzekomemu faworyzowaniu migrantów przez lokalne władze kosztem rodzimych mieszkańców.

- **Niezwykle pozytywną rolę w tworzeniu takiej przestrzeni współpracy odgrywają Polacy i Niemcy dobrze zakorzeni w obu kulturach i budujący** – często poza formalnymi strukturami – **mosty między środowiskiem migrantów i lokalną społecznością**. Traktując ich obywatelskie inicjatywy jako istotny element działań systemowych projektowanych i realizowanych przez władze lokalne, warto wspierać organizacyjnie i finansowo ich aktywność.

- **Prasa czytana w regionie jest nastawiona pozytywnie wobec Polski i integracji Polaków w Niemczech**. Obraz polskiej migracji i integracji w prasie wskazuje na **normalność polsko-niemieckiego współistnienia**, zwłaszcza na pograniczu.

- **Regionalny dziennik „Nordkurier” opowiadał się przez lata za całkowitym otwarciem rynku pracy dla Polaków, gdyż byli oni potrzebni pracownikami** (jako specjaliści oraz pomoc w rolnictwie). Nie spodziewano się zalania przez nich niemieckiego rynku pracy. Z wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej dziennik łączył szanse rozwoju regionu, choć na początku wspominał także o ryzykach z tym związanych. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej bliskie sąsiedztwo z Polską „Nordkurier” prezentował jako korzyść dla regionu.

- **Prezentując polsko-niemieckie relacje, gazeta regionalna skupiała się na ich lokalnym wymiarze**, z niepokojem donosząc także o antypolskich hasłach Narodowodemokratycznej Partii Niemiec. Wizerunek Polski i Polaków prezentowany w „Nordkurier” był pozytywny. Na łamach gazety można była śledzić intensyfikację stosunków polsko-niemieckich i postępujący proces integracji Polaków w regionie.

- **Gazeta ponadregionalna „Die Welt” opowiadała się za całkowitym otwarciem rynku pracy dla Polaków i prezentowała pozytywny obraz polskiego pracownika**, Polskę zaś – jako dobrze rozwijający się kraj.

- **W lokalnym miesięczniku „Pasewalker Nachrichten”,** wydawanym przez miejscową administrację, najczęściej koncentrowano się na regionalnym wymiarze stosunków polsko-niemieckich i **podkreślano zrośnięcie się regionów przygranicznych**. Opisywano wydarzenia związane ze spotkaniami polsko-niemieckimi w mieście i okolicach, przedstawiając je w pozytywnym świetle. Nie publikowano tekstów niechętnych Polsce.

W ostatnich latach szczególnie widoczny jest napływ Polaków na opuszczone przez Niemców niemieckie tereny przygraniczne. Polacy prowadzą tam działalność gospodarczą i nabywają nieruchomości, a część włącza się w życie lokalnej społeczności. W rezultacie polskie osadnictwo zahamowało proces wyludnienia w przygranicznym obszarze Meklemburgii – Pomorza Przednim oraz zapobiegło wyburzenia wielu niepotrzebnych domów. Ponadto Polacy zapewnili *de facto* dalsze przetrwanie dla niemieckich szkół i przedszkoli. W rezultacie rejon ten stał się przestrzenią codziennych kontaktów dla niewielkiej, ale rosnącej części populacji przygranicznej. Za modelowy przykład posłużyć może były powiat Uecker-Randow, leżący ok. 40 km na zachód od Szczecina, na którego terenie toczyły się badania opisane w niniejszej publikacji.

O ISP: Fundacja Instytut Spraw Publicznych (ISP) jest jednym z wiodących polskich think tanków, niezależnym ośrodkiem badawczo-analitycznym. ISP powstał w 1995 roku. Poprzez prowadzenie badań, ekspertyz i rekomendacji dotyczących podstawowych kwestii życia publicznego Instytut służy obywatelowi, społeczeństwu i państwu. ISP współpracuje z ekspertami i badaczami z polskich i zagranicznych ośrodków naukowych. Wyniki projektów badawczych prezentowane są na konferencjach i seminariach oraz publikowane w formie książek, raportów, komunikatów i rozpowszechniane wśród posłów i senatorów, członków rządu i administracji, w środowiskach akademickich, a także wśród dziennikarzy i działaczy organizacji pozarządowych.

FUNDACJA WSPÓŁPRACY POLSKO-NIEMIECKIEJ wspiera dialog i dobre relacje między Polakami a Niemcami. Przez dwadzieścia lat istnienia FWPN dofinansowała ponad 10 tysięcy dwustronnych projektów i współtworzyła tym samym fundamenty porozumienia polsko-niemieckiego. Zgodnie z zasadą – dojrzałe partnerstwo osiąga się przede wszystkim przez bezpośrednie kontakty i wspólne działanie – FWPN wspomaga polsko-niemieckie inicjatywy, projekty służące poszerzaniu wiedzy o Polsce i Niemczech, w tym naukę języka oraz edukację kulturalną, polityczną i historyczną.